

POSTANOWIENIE

Dnia 20 maja 2015 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Romualda Spyt

w sprawie z odwołania P. J.

od decyzji Prezesa Kasy Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego Oddziału Regionalnego w [...]

o wysokość renty rolniczej z tytułu wypadku przy pracy rolniczej,
na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy, Ubezpieczeń Społecznych i Spraw
Publicznych w dniu 20 maja 2015 r.,

na skutek skargi kasacyjnej odwołującego się od wyroku Sądu Apelacyjnego w
Szczecinie

z dnia 10 czerwca 2014 r., sygn. akt III AUa 1026/13,

- 1. odmawia przyjęcia skargi kasacyjnej do rozpoznania,**
- 2. zasądza od Skarbu Państwa - Sądu Apelacyjnego w
Szczecinie na rzecz radcy prawnego P.G. kwotę 120 zł,
powiększoną o stawkę podatku od towarów i usług, tytułem
zwrotu kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej
wnioskodawcy w postępowaniu kasacyjnym.**

UZASADNIENIE

Ubezpieczony P. J. wniósł skargę kasacyjną od wyroku Sądu Apelacyjnego w Szczecinie z dnia 10 czerwca 2014 r.

Zaskarżonemu wyrokowi zarzucił naruszenie przepisów postępowania, które miało istotny wpływ na wynik sprawy, a mianowicie: art. 386 § 2 k.p.c. w związku z

art. 378 § 1 k.p.c. i art. 379 pkt 5 k.p.c., przez ich niezastosowanie i niewzięcie pod uwagę z urzędu przez Sąd Apelacyjny nieważności postępowania w pierwszej instancji ze względu na naruszenie w toku postępowania art. 117 § 1, § 2, § 4 i § 5 k.p.c., przez przyjęcie, że brak jest podstaw do ustanowienia dla skarżącego pełnomocnika z urzędu, mimo wniosków skarżącego i istnienia ku temu wyraźnych, udokumentowanych i oczywistych podstaw w pierwszej instancji, co skutkowało pozbawieniem skarżącego możliwości obrony swoich praw i nieważnością postępowania na mocy art. 379 pkt 5 k.p.c.; art. 391 § 1 w związku z art. 117 § 1, § 2, § 4 i § 5 k.p.c., przez przyjęcie, że brak jest podstaw do ustanowienia dla skarżącego pełnomocnika z urzędu, mimo wniosku skarżącego i istnienia ku temu wyraźnych, udokumentowanych i oczywistych podstaw w toku całego postępowania w pierwszej i drugiej instancji, co skutkowało pozbawieniem skarżącego możliwości obrony swoich praw i nieważnością postępowania na mocy art. 379 pkt 5 k.p.c.; art. 5 k.p.c., przez zaniechanie pouczenia skarżącego co do czynności procesowych, w szczególności formy i sposobu zgłaszania wniosków dowodowych w sytuacji, gdy taka potrzeba w sposób oczywisty zaistniała, co skutkowało pozbawieniem skarżącego możliwości obrony swoich praw i nieważnością postępowania na mocy art. 379 pkt 5 k.p.c.; art. 217 § 1 oraz 227 k.p.c. oraz 235 § 1 i 236 k.p.c., a także 354 k.p.c., przez zaniechanie rozpatrzenia zawnioskowanego przez skarżącego dowodu z opinii Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej w B., mimo jego znaczenia dla ustalenia, że skarżący ze względu na swój stan zdrowia i niezdolność do pracy, pozostaje bez środków do utrzymania, a także że środki przyznane decyzją organu rentowego nie spełniają przypisanej im Konstytucją i normami prawa międzynarodowego funkcji zabezpieczenia społecznego w związku z niezdolnością skarżącego do pracy, co stanowiło istotną przesłankę oceny, czy zachodzą przesłanki podwyższenia świadczenia skarżącego.

Skarżący zarzucił także naruszenie prawa materialnego, a mianowicie: art. 55 ust. 1 i 55a ustawy z dnia 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników (jednolity tekst: Dz.U. z 2013 r., poz. 1403 ze zm.), przez ich błędną wykładnię i przyjęcie, że normy zawarte w tych przepisach nie mogą być samodzielną podstawą podwyższenia świadczenia skarżącego; ewentualnie art. 8

ust. 2 oraz art. 67 ust. 2 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, przez ich błędną wykładnię i przyjęcie, że nie mogą one stanowić samodzielnej podstawy podwyższenia świadczenia rentowego w sytuacji, gdy świadczenie to wyliczone na podstawie art. 24 i 25 ustawy z dnia 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników jest tak niskie, że narusza istotę prawa do zabezpieczenia społecznego, a brak innego instrumentu prawnego, który mógłby zmienić tak ukształtowaną sytuację prawną skarżącego.

Skarżący wniósł o przyjęcie skargi kasacyjnej do rozpoznania wskazując, że „został pozbawiony możliwości obrony swoich praw w pierwszej i drugiej instancji” i podnosząc w tym kontekście „nieważność postępowania na mocy art. 398⁹ § 1 pkt 3 w związku z art. 379 pkt 5 k.p.c.”.

Wskazał także, że „Niezależnie od powyższego, w sprawie występuje istotne zagadnienia prawne”. W ocenie skarżącego, rozstrzygnięcia wymaga, „czy w przypadku, w którym niezbędne minimum egzystencjalne nie jest zapewnione przy zastosowaniu art. 24 i n. ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników, możliwe jest jego podwyższenie w oparciu o art. 55 ust. 1 i art. 55a ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników, a w wypadku stwierdzenia, że nie jest to możliwe - czy zasadnym jest podwyższenie przez Sąd Powszechny świadczenia w oparciu o bezpośrednie stosowanie Konstytucji RP celem zrealizowania konstytucyjnej funkcji, jaką takie świadczenie ma realizować”.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Wstępnie trzeba przypomnieć, że ograniczenia dopuszczalności wnoszenia skargi kasacyjnej wynikają z konstytucyjnej roli Sądu Najwyższego w systemie organów wymiaru sprawiedliwości. Zgodnie bowiem z art. 1 ust. 1 pkt 1 ustawy z dnia 23 listopada 2002 r. o Sądzie Najwyższym (Dz.U. Nr 240, poz. 2052 ze zm.) rolą tego Sądu w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości pozostaje zapewnienie w ramach nadzoru zgodności z prawem oraz jednolitości orzecznictwa sądów powszechnych i wojskowych przez rozpoznawanie kasacji oraz innych środków odwoławczych, podejmowanie uchwał rozstrzygających zagadnienia prawne i rozstrzyganie innych spraw określonych w ustawach. Skarga kasacyjna nie jest

więc (kolejnym) środkiem zaskarżenia przysługującym od każdego rozstrzygnięcia sądu drugiej instancji kończącego postępowanie w sprawie, z uwagi na przeważający w jej charakterze element interesu publicznego. Służy ona kontroli prawidłowości stosowania prawa, nie będąc instrumentem weryfikacji trafności ustaleń faktycznych stanowiących podstawę zaskarżonego orzeczenia, gdy się weźmie nadto pod uwagę, że Konstytucja w art. 177 ust. 1 gwarantuje jedynie dwuinstancyjne postępowanie. Ewentualna możliwość dalszego postępowania, w tym postępowania przed Sądem Najwyższym, stanowi uprawnienie dodatkowe, które może zostać obwarowane szczególnymi przesłankami, w tym określonymi w art. 398⁹ § 1 k.p.c.

Zgodnie z art. 398⁹ § 1 k.p.c. Sąd Najwyższy przyjmuje skargę kasacyjną do rozpoznania, jeżeli w sprawie występuje istotne zagadnienie prawne (pkt 1), istnieje potrzeba wykładni przepisów prawnych budzących poważne wątpliwości lub wywołujących rozbieżności w orzecznictwie sądów (pkt 2), zachodzi nieważność postępowania (pkt 3) lub skarga kasacyjna jest oczywiście uzasadniona (pkt 4). W związku z tym wniosek o przyjęcie skargi kasacyjnej do rozpoznania powinien wskazywać, że zachodzi przynajmniej jedna z okoliczności wymienionych w powołanym przepisie, a jego uzasadnienie zawierać argumenty świadczące o tym, że rzeczywiście, biorąc pod uwagę sformułowane w ustawie kryteria, istnieje potrzeba rozpoznania skargi przez Sąd Najwyższy.

Odnosząc się do zarzutu nieważności postępowania z uwagi na pozbawienie skarżącego możliwości obrony swoich praw przez nieuwzględnienie jego wniosku o wyznaczenie pełnomocnika z urzędu oraz ze względu na zaniechanie pouczenia skarżącego co do czynności procesowych, w szczególności formy i sposobu zgłaszania wniosków dowodowych w sytuacji, gdy taka potrzeba w sposób oczywisty zaistniała, to należy zauważyć, że w orzecznictwie Sądu Najwyższego pierwotnie przyjmowano, iż pozbawienie strony możliwości obrony przysługujących jej praw, prowadzące do nieważności postępowania, polega na odjęciu jej w postępowaniu sądowym, wbrew jej woli, całkowitej możliwości podejmowania, albo świadomego zaniechania czynności procesowych zmierzających do ochrony jej sfery prawnej (por. np. orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 21 czerwca 1961 r., 3 CR 953/60, Nowe Prawo 1963 nr 1, s. 117 i wyroki z dnia 20 stycznia 1966 r.,

II PR 371/65, OSNCP 1966 nr 10, poz. 172). Pogląd ten doznał modyfikacji w nowszym orzecznictwie Sądu Najwyższego, które stoi na stanowisku, że pozbawienie strony możliwości obrony swych praw w rozumieniu art. 379 pkt 5 k.p.c. nie należy wiązać wyłącznie z sytuacją całkowitego wyłączenia strony od udziału w postępowaniu. Zachodzi ona także wówczas, gdy z powodu uchybienia przez sąd przepisom postępowania, strona wbrew swojej woli została faktycznie pozbawiona możliwości obrony swoich praw w jego istotnej części, jeżeli skutków tego uchybienia nie można było usunąć przed wydaniem orzeczenia w danej instancji i to bez względu na to, czy takie działanie strony mogłoby mieć znaczenie dla rozstrzygnięcia (por. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 15 lipca 2005 r., IV CSK 84/10, LEX nr 621352, z dnia 4 marca 2009 r., IV CSK 468/08, LEX nr 515415, dnia 10 maja 2000 r., III CKN 416/98, OSNC 2000 nr 12, poz. 220, z dnia 13 czerwca 2002 r., V CKN 1057/00, LEX nr 55517, z dnia 17 lutego 2004 r., III CK 226/02, LEX nr 163995).

W utrwalonym orzecznictwie Sądu Najwyższego przyjmuje się, że w sytuacji, gdy strona swoim zachowaniem wykazuje wystarczającą znajomość reguł, według których toczy się postępowanie sądowe, odmowa ustanowienia adwokata nie może być oceniona jako prowadząca do nieważności postępowania przez pozbawienie strony możliwości obrony swych praw (wyroki: z dnia 19 czerwca 2008 r., V CSK 50/08, LEX nr 424321; z dnia 19 czerwca 1998 r., II UKN 102/98, OSNAPiUS 1999 nr 12, poz. 408; z dnia 12 września 2007 r., I CSK 199/07, LEX nr 461625; z dnia 16 kwietnia 2008 r., V CSK 564/07, LEX nr 424339 oraz z dnia 19 czerwca 2008 r., V CSK 50/08, LEX nr 424321). Podobnie rzecz się ma co do konieczności udzielania stronom i uczestnikom postępowania występującym w sprawie bez adwokata, radcy prawnego, rzecznika patentowego lub radcy Prokuraturii Generalnej Skarbu Państwa niezbędnych pouczeń, co do czynności procesowych (art. 5 k.p.c.). W orzecznictwie jednolicie przyjmuje się, że uzasadniona potrzeba udzielania pouczeń występuje wówczas, gdy w procesie czynności podejmuje osoba nieporadna lub niemająca dostatecznej znajomości prawa - udzielenie pouczenia ma zapobiec wówczas nierówności między podmiotami postępowania, nie może natomiast naruszać bezstronności sądu (zob. np. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 2 lutego 2011 r., I UK 293/10, LEX nr 811821).

W przedmiotowej sprawie nie zachodzi nieważność postępowania w podanym wyżej znaczeniu. Nieprzyznanie skarżącemu pełnomocnika z urzędu, a także brak pouczenia go co do czynności procesowych, „w szczególności formy i sposobu zgłaszania wniosków dowodowych” nie wpłynęło negatywnie na możliwość obrony jego praw, co uwidacznia się przede wszystkim w tym, że pełnomocnik na etapie skargi kasacyjnej powtarza w istocie zarzuty podnoszone przez odwołującego się w trakcie postępowania przed Sądem pierwszej i drugiej instancji, których ocena nie wymaga przeprowadzenia postępowania dowodowego. Skoro kierunek wytyczony przez ubezpieczonego działającego bez profesjonalnego pełnomocnika wraz ze stosowną argumentacją stał się podstawą do formułowania podstaw kasacyjnych i ich uzasadnienia, to nie może obronić się teza, że skarżący nie radził sobie z samodzielnym prowadzeniem sprawy.

Z kolei za istotne zagadnienie prawne w rozumieniu art. 398⁹ § 1 pkt 1 k.p.c. uznaje się zagadnienie nowe i dotychczas niewyjaśnione. W związku z tym nie można uznać, że w sprawie występuje ta przesłanka przyjęcia skargi kasacyjnej do rozpoznania, jeśli Sąd Najwyższy zajął już stanowisko w kwestii przedstawianej w skardze i wyraził swój pogląd we wcześniejszych orzeczeniach, a nie zachodzą żadne okoliczności uzasadniające zmianę tego poglądu (por. postanowienia Sądu Najwyższego: z dnia 16 stycznia 2003 r., I PK 230/02, OSNP - wkładka z 2003 r. nr 13, poz. 5; z dnia 10 marca 2010 r., II UK 363/09, LEX nr 577467, z dnia 12 marca 2010 r., II UK 400/09, LEX nr 577468; z dnia 189 stycznia 2012 r., I UK 328/11, LEX nr 1215423; z dnia 19 marca 2012 r., II PK 294/11, LEX nr 1214578).

Przedstawione zagadnienie prawne w zakresie przepisów Konstytucji było już przedmiotem wypowiedzi Trybunału Konstytucyjnego. Przykładowo w wyroku z dnia 6 lutego 2002 r. SK 11/01 (OTK-A ZU 2002 nr 1, poz. 2) Trybunał Konstytucyjny stwierdził, iż z art. 67 ust. 1 Konstytucji płynie jedno z praw socjalnych, przyznanych obywatelom przez Konstytucję. Konieczne jest jednak zwrócenie uwagi na konstrukcję powołanego przepisu: „obywatel ma prawo do zabezpieczenia społecznego w razie niezdolności do pracy ze względu na chorobę lub inwalidztwo oraz po osiągnięciu wieku emerytalnego. Zakres i formy zabezpieczenia społecznego określa ustawa”. Zdanie drugie przepisu stanowiącego wzorzec kontroli nie pozostawia wątpliwości co do intencji

ustrojodawcy, by sprawy zakresu i formy realizacji tego prawa konstytucyjnego pozostawić ustawodawcy. Z art. 67 ust. 1 Konstytucji nie da się więc wyprowadzić konstytucyjnego prawa do jakiegokolwiek konkretnej postaci świadczenia na rzecz emerytów. Wprawdzie przepisy ustaw regulujące szczegółowo te kwestie znajdują swą podstawę prawną w normie konstytucyjnej, jednak to one, a nie - art. 67 ust. 1 Konstytucji - stanowią podstawę ewentualnych roszczeń osób ubiegających się o rentę, emeryturę, czy inną formę zabezpieczenia społecznego. Nie ma zatem ani możliwości, ani potrzeby, by wysokość świadczeń gwarantowanych w systemie zabezpieczenia społecznego oceniać przez pryzmat normy programowej o charakterze nakazu optymalizacyjnego z art. 67 Konstytucji RP. Trybunał Konstytucyjny uważa, że państwo ma obowiązek podejmowania działań, które zapewnią odpowiednie środki finansowe niezbędne dla realizacji konstytucyjnych praw socjalnych, ale musi przy tym uwzględniać sytuację gospodarczą i konieczność zapewnienia warunków rozwoju gospodarczego, a nawet dostosować zakres realizacji praw socjalnych do warunków ekonomicznych (por. wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 22 października 2001 r., SK 16/01, OTK 2001 nr 7, poz. 214). Zdaniem Trybunału Konstytucyjnego, granice możliwości zaspokojenia potrzeb wyznaczone są przez inne podlegające ochronie wartości konstytucyjne, takie jak równowaga budżetowa (zob. wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 8 maja 2000 r., SK 22/99, OTK 2000 nr 4, poz.107).

Również w wyroku Sądu Najwyższego z dnia 14 marca 2002 r., III RN 141/01 (OSNAPiUS 2002 nr 24, poz. 584) wskazano, że art. 67 Konstytucji, który zapewnia każdemu prawo do zabezpieczenia społecznego w razie pozostawania bez pracy nie z własnej woli i nieposiadania innych środków utrzymania, zawiera treść normatywną nienadającą się do zbudowania podstawy prawnej rozstrzygnięcia sporu o prawo podmiotowe ani nie umożliwia oparcia na nich orzeczenia zasądzającego (uwzględniającego) roszczenie, jest więc raczej źródłem gwarancji aniżeli praw, a tym samym spełnia rolę wzorca konstytucyjnego, określającego w sposób ogólny zakres i formy zabezpieczenia społecznego. Wzorzec ten znajduje materializację w uchwalanych ustawach - wyraźnie zresztą zapowiedzianych w art. 67 ust. 2 Konstytucji - w których ustawodawca zwykły konkretyzuje deklarację konstytucyjną, konstruując poszczególne prawa

podmiotowe (roszczenia) oraz zapewniając ich egzekucję. Przewidziane w art. 8 ust. 2 Konstytucji bezpośrednie jej stosowanie jest dopuszczalne tylko wówczas, gdy sama Konstytucja nie stanowi inaczej. Oczywistą przeszkodą do bezpośredniego stosowania Konstytucji jest treść art. 67, odsyłającego do ustaw zwykłych (zob. także wyrok Sądu Najwyższego z dnia 13 kwietnia 2007 r., I CSK 488/06, OSNC 2008 nr 5, poz. 49).

Jeśli zaś chodzi o pytanie: „czy w przypadku, w którym niezbędne minimum egzystencjalne nie jest zapewnione przy zastosowaniu art. 24 i n. ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników, możliwe jest jego podwyższenie w oparciu o art. 55 ust. 1 i art. 55a ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników”, to nie ma ono rangi istotnego zagadnienia prawnego, bowiem odpowiedź na nie nastrocza trudności. Zgodnie z art. 55 ust. 1 powyższej ustawy, Prezes Kasy może przyznać emeryturę, rentę rolniczą z tytułu niezdolności do pracy lub rentę rodzinną rolnikowi lub domownikowi lub członkom rodziny zmarłego rolnika lub domownika, pomimo niespełnienia, wskutek szczególnych okoliczności, warunków określonych w ustawie, jeżeli zainteresowana osoba nie ma niezbędnych środków utrzymania i nie może ich uzyskać ze względu na wiek lub stan zdrowia. Z przepisu tego w jednoznaczny sposób wynika, że jest on adresowany wyłącznie do rolników, którzy nie nabyli prawa do świadczenia z rolniczego ubezpieczenia na skutek niespełnienia warunków określonych w ustawie (nie mają prawa do renty lub emerytury rolniczej), w sposób więc oczywisty nie stanowi podstawy do podwyższania świadczeń rentowo-emerytalnych przyznanych ubezpieczonym na skutek spełnienia ich ustawowych warunków. Prościej rzecz ujmując, art. 55 ust. 1 powyższej ustawy dotyczy świadczeń przyznanych w drodze wyjątku, nie daje natomiast możliwości podwyższania świadczenia „zwykłego”.

Zgodnie z utrwalonym stanowiskiem Sądu Najwyższego rozstrzygnięcie istotnego zagadnienia prawnego nie może się sprowadzać do odpowiedzi na wątpliwości skarżącego, które można wyjaśnić za pomocą obowiązujących reguł wykładni bądź w drodze prostego zastosowania przepisów (postanowienia Sądu Najwyższego: z 28 grudnia 2004 r., I UK 187/04, niepubl.; z 16 marca 2009 r., III UK 90/08, LEX nr 707909; z 25 stycznia 2012 r., II UK 232/11, LEX nr 1215437; z 14 marca 2012 r., I PK 185/1, LEX nr 1214540).

Skarżący nie zdołał zatem wykazać, że zachodzi potrzeba rozpoznania jego skargi przez Sąd Najwyższy, wobec czego z mocy art. 398⁹ k.p.c. należało postanowić jak w sentencji. O kosztach nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej ubezpieczonemu w postępowaniu kasacyjnym rozstrzygnięto po myśli § 15 w związku z § 11 ust. 2 w związku z § 12 ust. 4 pkt 2 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 września 2002 r. w sprawie opłat za czynności radców prawnych oraz ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów pomocy prawnej udzielonej przez radcę prawnego ustanowionego z urzędu (jednolity tekst: Dz.U. z 2013 r., poz. 490.).